

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

07/222

O'CONNOR, Steve: The heretical library manager for the future = Inf.Outlook. 11.vol. 2007. 3.no. 10-16.p. Bibliogr. 7 tétel.

A jövő eretnek könyvtárvezetője

Könyvtárosi hivatás; Prognózis; Vezetés

Ausztrália egyik legnagyobb könyvtárának élére (Új Dél Wales Állami Könyvtárának igazgatói posztjára) egy az iparból (IBM, Kodak) jött menedzsert neveztek ki, könyvtári „előélet” és szakismeretek nélkül. Ebből kiindulva elmélkedik a könyvtárvezetés és a menedzsment viszonyáról, egyrészt az ahhoz szükséges képességek, másrészt a generációs különbségek felől közelítve. H. Gardner többszörös intelligencia-elmélete szerint nyelvi (a gondolatok kifejezésének és többnyelvű környezetben munkálkodásnak a képessége), logikai-matematikai (általában természettudományi, és praktikus költségvetési egyensúlytartási és pénzszerzési ismeretek), térbeli (elképzelés a körülvevő világ rendezettségéről, három dimenzióban gondolkodás, a „falak nélküli könyvtár talán más térérzést igényel), zenei (ritmus és egyensúly), testi-kinesztézisai (a test vagy a testrészek tudatos használata pl. előadáskor), interperszonális (az emberekkel való együttműködés és „bánás” képessége kulcsfontosságú vezetői tulajdonság, főként a folyamatosan változó világban), intraperszonális (önismeret, egészséges önbizalom) intelligenciáról beszélhetünk. D. Goleman Érzelmi intelligencia c. műve szerint elsősorban az inter- és intraperszonális (hagyományos oktatás révén

meg nem szerezhető) tulajdonságok szükségessé válnak a vezetéshez. A. Mant könyve (Intelligens vezetés) szerint viszont valamennyire szükség van, és legfontosabbnak a „rendszerben gondolkodás” képességét tartja.

A vezetés valódi lényege a változás-változtatás és a rendszerek váltása. Ebben az értelemben vezetni annyi, mint másképp látni a világot, és befolyásolni tudni a többiekkel arra, hogy a vezetővel együtt dolgozva a változásokat a normális munkamenetbe befogadják. Ehhez fel kell ismerni azt a jövőbeni könyvtármodellt, amely meg tud felelni a közösség információigényeinek. Alapvetően szükséges azoknak a „business model”-eknek megértése, melyek ma a könyvtár működési környezetét alkotják.

A könyvtárakban ma három generáció dolgozik együtt. Ez egyrészt a változásokkal kapcsolatos különböző attitűdök összehangolását kívánja meg; másrészt akik a könyvtárak jövőjét tervezték, maguknak tervezték, és az új generációk nem tudják majd ugyanúgy működtetni. Harmadrészt: a legtöbb nagykönyvtár vezetője (és többnyire helyetteseik is) a következő kb. öt éven belül nyugalomba vonul, és komoly tudásalap sétál ki velük az ajtón. Utódaiknak át kell vizsgálniuk értékrendjüket, képesnek kell lenniük meghallgatni másokat, nyitott gondolkodásúknak kell lenniük, eretnek gondolatokat is el kell fogadniuk, gondolniuk kell az elgondolhatatlanra. Nekik sikerül majd a jövő izgalmas könyvtárát megteremteni.

(Mohor Jenő)

Tervezés

Lásd 155, 157, 225

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

07/223

SCHOOF, Bob: Abolish the periodicals department. How one library restructured and redistributed the work = Coll.Res.Lib. News. 68.vol. 2007. 1.no. 17-19.p. Bibliogr. 2 tétel.

A folyóiratrészeg felszámolása egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Munkaszervezés

Első hallásra meglepő lépésről számol be a *College and Research Libraries News* című amerikai szakfolyóirat. A Grand Valley State University-n (Michigan, USA) 2005-ben úgy döntöttek, hogy megszüntetik a könyvtár folyóiratrészegét. Az átszervezésre azután került sor, hogy az intézmény vezetői számot vetettek a technológiai fejlődés, illetve az egyetemek között egyre élesebbé váló verseny kényszerítő jelenségeivel, és úgy találták: a hatvanas évek óta működő, jelenleg mintegy 20 ezer diák oktatását ellátó intézmény struktúrája átalakításra szorul.

A változások már 2005 elején elkezdődtek, amikor is a munkatársakból egy új munkacsoport állt fel (*Provisional Organization for Communication*), amely javaslatot tett 6 könyvtári terület külön történő kezelésére. Ezek a következők voltak: általános szolgáltatások és könyvtári tájékoztatás, elektronikus források, gyűjtemény-építés, forrásokhoz való hozzáférés, ágazati és speciális szolgáltatások. Minden kollégát besoroltak a csoportok valamelyikébe, és a területeket képviselő személyekből megalakult a nyáron hivatalba lépő új vezető tanácsadó testülete (*Dean's Advisory Committee*), amely a részletekbe menő intézményi reform kidolgozását vállalta. A korábbi igazgató is helyet kapott a testületben, amely ettől kezdve *Transitional Advisory Council* néven működött.

A grémiumnak egyebek mellett arról kellett döntenie, hogy mi legyen a sorsa a könyvtár folyóiratrészegének. Mivel egyre több periodikum kizárólag elektronikus formátumban férhető hozzá (2006-ban mintegy 1200 érkezett papíron, és számuk azóta is folyamatosan apad), jelentős mértékben csökkent a lapokra fordított adminisztráció ideje. Az online elérhető folyóiratok kezelése és karbantartása ezért az *elektronikus források adminisztrátorához* került. Vezetésével egy új csapat (*Electronic Resources Management Team*) kezdte meg munkáját, feladatkörébe vonva a korábban szintén a folyóiratrészeg dolgozói által kezelt adatbázisokat. Valamennyi könyvtári háttérmunkát a jövőben a Gyarapítási/Katalogizálási Csoport (*Acquisitions/Cataloguing Team*) végzi – értelemszerűen az elektronikus források kivételével. Hasonlóképpen átalakult a sorozati művekkel foglalkozó kollégák munkaköre. Az egyes szakterületek felelőseit az átszervezés során rokon tudományágak szerint csoportokba vonták össze, így – bár ezután is egyetlen diszciplínával foglalkoznak – figyelmük ki kell, hogy terjedjen valamennyi formátumtípusra, köztük a periodikumokra is. Ezzel tulajdonképpen átvették a tanszékek folyóirat-kezelési munkáját. A sorozatok részeként megjelenő művek beszerzése ettől kezdve a hasonlóképpen új poszt birtokosa, az állománygyarapító könyvtáros dolgoz. A folyóirat-számok (bekötött) példányainak kezeléséről és megőrzéséről ugyancsak új elnevezés alatt dolgozók (*Stacks/Inventory Management Team*) gondoskodnak.

Való igaz, a fenti feladat-átcsoportosításokkal kiváltották a folyóiratrészeg munkafolyamatait. Ugyanakkor a cikk szerzője – maga is a könyvtárosok egyike – írása végén arra figyelmeztet, hogy igazán hatékonyan csak akkor működik majd a rendszer, amennyiben a felmerülő nehézségekre időben, hatékonyan lesz képes reagálni. Vagyis nem feledkeznek el a régi bölcsességről: az egyetlen állandó maga a változás.

(Vasbányai Ferenc)

Mitől „nagy” egy könyvtár?

Hatékonyág; Szolgáltatások

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Ma az igazán nagyszerű könyvtár jól ötvözi a hagyományos értékeket és az információhoz való hozzáférés új megoldásait. Hibás megközelítés egy könyvtár jellemzésekor csak az épületre vagy a gyűjtemény nagyságára, kiterjedtségére szűkíteni a vizsgálódást. A szerző hét mértékadó kritérium alapján definiálja a „nagyszerű könyvtár” fogalmát.

1. *A nagyszerű könyvtár mérhetően a legkiválóbb szolgáltatásokat nyújtja.*

A könyvtárosok próbálnak visszajelzéseket kapni használóiktól a szolgáltatásokkal kapcsolatban. A mérés eszközei lehetnek: a költséghatékonysági vizsgálatok, a használói csoportok megkérdezése, kérdőíves, telefonos felmérés, titkos vásárlások, virtuális felmérések a használó és nem használók között is.

2. *A nagyszerű könyvtár nagyszerű támogatásban részesül.*

Azok a könyvtárak, amelyek nagy anyagi támogatásban részesülnek, más tekintetben azért lehetnek szegényesek, de nagy anyagi támogatás nélkül nem lehet elérni a nagyszerű könyvtár szintjét. Mindenkinek, aki kapcsolatban áll a könyvtárral, a személyzettől a hivatalnokokig, szót kell emelnie a kellő alapok megszerzéséért. Más kulturális intézményekhez hasonlóan a könyvtáraknak is új forrásteremtő technikákat kellene kidolgozniuk.

3. *A nagyszerű könyvtárak oktatják és továbbképzésben részesítik személyzetüket.*

A magánszektorban évente átlagosan 5%-ot költenek a továbbképzésekre, a könyvtárakban ke-

vesebb, mint 1%-ot! Tudomásul kell venni, hogy a szakirányú diploma nem elegendő, folyamatos továbbképzésekre van szükség.

4. *A nagyszerű könyvtárak integrálják a virtuális, távoli elérésű, a helyi és a könyvtáron kívüli szolgáltatások marketingjét.*

A könyvtári webhelyeknek fel kellene hívniuk a figyelmet a különleges eseményekre, a rendszeres programokra. Postán küldött felhívásokban népszerűsíthetik a virtuális elérhetőségeket. Bátoríthatnák a használókat a könyvtár virtuális lehetőségeinek kihasználására. Különös figyelmet kell fordítanunk a nem-könyvtárhasználókra, mivel őket fokozottabb marketingtevékenységgel lehet csak megnyerni.

5. *A nagyszerű könyvtárak egyaránt szolgálják a gyenge és erős, a szegény és gazdag használóikat.*

Nem csak a szegényeknek van szükségük a könyvtárra. Gazdag, nem dolgozó asszonyok örömeiket lelik a szórakoztatva tanító programokban. Magasan kvalifikált nők és férfiak kapcsolódhatnak be a könyvklubok munkájába. S nem szabad elfeledkezni a nyugdíjasokról sem, akik igénylik a fejlett szolgáltatásokat, az új információkereső technikák megtanulását, a személyes foglalkozást. A könyvtáraknak figyelembe kell venniük környezetük demográfiai jellemzőit, s azt, hogy a különböző használók különböző igényeket támasztanak a könyvtárral szemben.

6. *A nagyszerű könyvtárak lehetőséget adnak használóiknak a tanuláshoz és a szórakozáshoz is.*

Akik a könyvtárba jönnek, pontos, időszerű információt igényelnek. A könyvtárak feladata, hogy megszerettessék az olvasást. Az olvasói klubok, ahol a csoportos megbeszélés segíti a megértést, a szórakozás népszerű formái ebben az elidegenedett 21. századi világban.

7. *A nagyszerű könyvtárak virtuális eszközök felhasználásával időszerű információk és szolgáltatások széles skáláját biztosítják felhasználóik számára.*

A honlapoknak reklámozniuk kell a könyvtárakat

és egyben lehetőleg egy kattintással eljuttatniuk a felhasználókat a katalógusokhoz, programokhoz, gyerekeknek szóló oldalakhoz, a könyvtárban dolgozók beosztásához, elérhetőségéhez. Fel kell, hogy hívják a figyelmet a könyvtárak sajátosságaira, speciális gyűjteményeikre, szolgáltatásaikra. Tartalmazniuk kell az adományozók, alapítványok nevét. Törődniük kell a megjelentett információk folyamatos frissítésével is.

A felsorolt kritériumok bizonyára folytathatók. A könyvtárak jelentős jelzések a civilszféra látóhatárán, épp úgy, mint ahogy az irodalom, művészet, zene közösségépítő erejét is felismerte a közösség. Mi, könyvtárosok munkaidőnket arra fordítjuk, hogy olyan nagyszerű könyvtárakat építsünk, amelyekre a nagyszerű városoknak szükségük van.

(Szénászký Mária)

Lásd még 181, 239

Pénzügyi és gazdasági kérdések

07/225

LARSEN, Jonna Holmgaard: Strategic use of government means - and how to highlight results = Scand. Public Libr. Q. 2006. 2.no. 16-19.p.

Az állami pénzeszközök stratégiai célú felhasználása és az eredmények

Állami irányítás; Középtávú terv; Közművelődési könyvtár; Támogatás - pénzügyi -állami, hatósági

Dániában a könyvtári törvény meghatározza azokat az irányelveket, melyek szerint minden városi önkormányzatnak működtetni kell egy közművelődési könyvtárat és előírja azt is, hogy az állam anyagi támogatást nyújt az iskolai és közkönyvtárak fejlesztésére. A szubvenciók bekeverülnek az állami költségvetésbe és azokat az Országos Könyvtári Hivatal (Biblioteksstyrelsen, www.bs.dk) kezeli. A pénzeszközöket a könyv-

táraktól és városi önkormányzatoktól érkező igények kielégítésére két, egymásnak némileg ellentmondó elv alapján folyósítják: annak támogatása, hogy az ország minden polgára egyenlő mértékben részesülhessen a könyvtári szolgáltatásokból, illetve az élenjárók szubvencionálása, tapasztalataik terjesztése.

Az első elv alapján például a múlt század kilencvenes éveiben minden könyvtárban internetes kapcsolat jött létre, és a legutóbbi könyvtári törvény alapján minden intézményt elláttak zenei és multimédiás anyagokkal. Az elmúlt években viszont inkább kísérleti projektek megvalósítására adták a pénzeszközöket egy tanácsadó testület döntése alapján. 2003-2006-ban többek között az alábbi programok kaptak támogatást: gyermek- és iskolai könyvtárak támogatása (5,7 M DKK), a könyvtárak, mint az informatikai írásbeliség oktatásának helyszínei (8,4 M DKK), az önkormányzatok közötti együttműködés és a mostanában az új önkormányzatokban végbemenő egyesülési folyamat támogatása (13,9 M DKK). Összességében elmondható, hogy a szubvenciók odaítélése során előnyt élvezett a tapasztalatcsere elősegítése, annak elkerülése, hogy ugyanazon a földrajzi területen párhuzamos fejlesztések történjenek.

Az állami pénzeszközök elosztásán túl a Hivatal fontos kötelezettsége a projektek megvalósításához kapcsolódó tapasztalatok és eredmények terjesztése. Ezt segítik elő a megvalósításról szóló jelentések. A nagyobb projektek esetében célszerű, hogy az eredményeket egy ilyen feladatokra szakosodott külső cég értékelje. Azt tervezik, hogy a jelentéseket a projektet megvalósító könyvtárak honlapján teszik közzé, és csak az összefoglalók jelennének meg a Hivatal honlapján.

A konferenciák is rendkívül alkalmas eszközök a könyvtári fejlesztések eredményeinek népszerűsítésére, a tapasztalatok kicserélésére, a hálózati munka kialakítására, az együttes értékelésre. Két konferencia is foglalkozott például a kis könyvtárak egyesülésének ügyével. A nagyobb

közigazgatási egységek 2006. január 1-i megalakulásával ugyanis aktuálissá vált a nagyobb ellátó területtel rendelkező könyvtárak kialakítása. Ugyancsak a projektek eredményeinek terjesztését szolgálják a különböző kiadóknál megjelent publikációk és a Hivatal *Råd og vink* (Tanácsok és útmutatások) c. sorozatában megjelent kiadványok is. A tapasztalatok szerint ezek nagyobb hatásúak, mint az egyszerű jelentések.

Az országos könyvtári stratégia elemeit „*Az információtól a tudásig*” című dokumentum foglalja össze. Ez az anyag is hangsúlyozza az együttműködés fontosságát, beleértve a közkönyvtárak és a szakkönyvtárak közös akcióit is. A jövőben egyre inkább a könyvtárak közösségének szintjén kell gondolkodni a projektekről az egyéni intézményi szemlélet helyett. Igen lényeges a stratégiáról és a tapasztalatokról folyó eszmecsere, melyet a Hivatal a saját honlapján igyekszik biztosítani.

Egy másik fontos terület lesz a könyvtári marketing fejlesztése. Ez nemcsak azt jelenti, hogy az innovatív fejlesztésekről a szektoron kívüli intézmények is tudomást szereznek, hanem azt is, hogy az olvasók (és a politikusok) könyvtárakról vallott erősen tradicionális nézetei megváltozzanak. A könyvtárlátogatók ugyanis a tapasztalatok szerint meglehetősen keveset tudnak az internetes szolgáltatásokról. Amikor például 2005 őszén jelentős hirdetési kampányt indítottak a library.dk közös katalógus (<http://bibliotek.dk/?lingo=eng>) népszerűsítésére, az akció utáni héten több mint 100 ezer látogatója volt a honlapnak.

(Dévai Péter)

07/226

LINN, Mott: Budget systems used in allocating resources to libraries = Bottom Line. 20.vol. 2007. 1.no. 20-29.p. Bibliogr.

A könyvtári költségvetés felosztására használt rendszerek áttekintése

Gazdálkodás -könyvtárban; Kölségvetés

A cikk célja, hogy információval szolgáljon a könyvtárak finanszírozásában alkalmazott különböző költségvetés-tervezési rendszerekről.

Korrigált bázisalapú tervezés

Ez a leggyakrabban alkalmazott rendszer. Mindig az előző évi költségvetés biztosítja az alapot a következő pénzügyi évre. Azok az egységek tehát, melyek kedvező helyzetbe kerültek a rendszer kialakításakor, továbbra is profitálni fognak a módszer alkalmazásából. A költségvetés kialakításakor ez a rendszer biztosítja a legkevesebb konfliktust. Előnye, hogy egyszerű kialakítani, s a pénzt szétosztani. Hátránya azonban, hogy stratégiai változásokat nem lehet a költségvetésben véghez vinni, változtatások időszakában nem alkalmazható hatékonyan.

Formula szerint kiszámított költségvetés

Jellegzetesen kormányzati szerveknél az egyes aleggységeknek juttatott pénz szétosztására alkalmazott módszer. Úgy tűnhet, hogy politikai befolyást kevésbé érezhetünk a támogatások szétosztásakor, pedig a formula meghatározásakor hatalmon lévő vezetők úgy befolyásolhatják annak kialakítását, hogy az a saját egységük javára szolgáljon. A módszer előnye, hogy a vezető könnyedén megjósolhatja a folyósított pénz mennyiségét. A rendszer merevsége azonban nem teszi lehetővé az innovációt, valamint új programok elindítását.

Matematikai döntési modellen alapuló költségvetés

Ezt a módszert az 1970-es években fejlesztették ki. Komplikált számítógépes modelleket alkalmaznak a különböző szükségletek finanszírozásának meghatározására. A modellt azonban gyorsan elvetették, többek között a befektetett idő nagysága miatt.

Nulla bázisú költségtervezés (ZBB)

A szervezet minden évben újra meghatározza költségvetését. Minden egységnek előre rangsorolnia kell költségvetésének elemeit, mielőtt a támogatás megítélését végző központi adminisztrációhoz juttatja. Így a döntéshozók látják, hogy az egységeknél milyen fontos és kevésbé

fontos tevékenységet kell támogatni. A nulla bázisú költségvetés a korrigált bázisalapú tervezés ellentéte. Leginkább megszorítások időszakában alkalmazzák. Előnye, hogy rámutat a szükségtelen kiadásokra.

Programköltségvetés

Ez az átfogó neve több, kevésben különböző rendszernek, melyekre mind igaz, hogy pontosan meghatározzák, hogyan és miért arra használják fel a támogatást. Alapelve, hogy minden kiadást egy-egy programhoz csatol.

A tervezési-programozási-költségvetési rendszer (PPBS) a programköltségvetés leggyakrabban alkalmazott formája. Összeköti a tervezési folyamatot a költségvetés készítésével, ezáltal a jövőbe és nem a múltba tekintő büdzsé kialakítását teszi lehetővé. A rendszer segítségével könnyen megállapíthatunk egyes tényeket a könyvtárról, azonban az elemzéskor nem veszi figyelembe a szolgáltatások minőségét.

Teljesítmény-alapú költségvetési tervezés (PBB)

A stratégiai tervezés folyamatát összekapcsolja a költségvetési tervezés folyamatával. A rendszer összeköti az inputokat (támogatás), a tevékenységeket és az eredményeket (teljesítmény vagy hatások), ezáltal könnyebb az egyes szolgáltatások költségeit nyomon követni, valamint azok hatékonyságát meghatározni. A módszer kialakítása azonban igen időigényes.

Bevételek felelősségi központok közötti felosztása (RCB)

Minden egység a saját kiadásait és bevételeit kezeli. A központi adminisztráció tudományos hatáskörrel és pénzügyi felelősséggel is felruhazza az egyes alegységeket. Ez ösztönözhet a veszteséges programok megszüntetésére. Minden felelősségi központ a saját kiadásaiért és bevételeiért felelős. Bármilyen többletet vagy hiányt a jövő évi költségvetésbe tolnak, mely arra ösztönzi a vezetőket, hogy hatékonyan irányítsák a költségeket és növeljék a bevételeket. Átalány szerinti költségvetési tervezés
Ez a módszer az RCB egy alternatívája, mivel ez

is egy részben decentralizált költségvetési tervezési forma. A rendszerben a költségvetés kiadási oldala decentralizált, míg a központi adminisztráció szorosabban irányítja a bevételi oldalt. Az alegységek vezetői tehát rendelkeznek annyi rugalmassággal, hogy oda irányítsák a forrásokat, ahol a legjobban szükség van rájuk.

Kezdeményezés-alapú költségvetési tervezés

Ez tulajdonképpen az új kezdeményezések finanszírozására szolgáló nagyobb pénzösszeg felhalmozásának jól szervezett módja. Arra készíti az alegységeket, hogy alapköltségvetésük egy bizonyos százalékát visszaadják. A központi költségvetés pedig arra használja az összegyűjtött összeget, hogy az intézmény tervezési folyamatában elsődleges fontosságúnak ítélt kezdeményezéseket finanszírozza.

A felsorolt a költségvetés-tervezési módszerek vegyesek is lehetnek.

(Szénászky Mária)

07/227

SEVERINO, Fabio: Il fundraising per le biblioteche = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 4.no. 357-366.p.

Res. angol nyelven

A szükséges anyagiak megszerzése a könyvtárak számára

Felmérés; Pályázat -könyvtáraknak; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A közpénzekből való finanszírozás immár nem elég ahhoz, hogy megőrizzük, megvédjük és fejlesszük a kulturális örökséget és aktivitást. A könyvtáraknak elengedhetetlenül a piac felé kell fordulniuk, hogy a szolgáltatásaik fejlesztése, küldetésük teljesítése érdekében szükséges anyagi alapokat megszerezzék.

Ha kampányba kezdünk a szükséges anyagiak megszerzése érdekében, a kiszemelt leendő jótevők mennyiségi és minőségi érdekeit kell hangsúlyoznunk, mintsem a támogatást igénylő

szükségeit. A jó okra és az identitásra alapozó stratégia az egyik, de nem az egyetlen járható út. Az identitás elem nagy vonzerőt jelenthet, főleg a használó közönség számára, ám ez az elv kevésbé fontosnak látszik a többnyire személytelen gazdasági egységekkel szemben.

Ha támogatás-szerző modellt kívánunk felállítani, eleve meg kell különböztetnünk a támogatás két formáját, az adományt (donációt) és a szponzorálást. Az adomány mint támogatás gyakorlatilag elválik az adományozó érdekétől. A szponzorálás ezzel szemben adok-kapok viszony a két partner között, amelyben a szponzor promóciós viszonzás elérése céljából támogatja a másik fél tevékenységét. A kulturális szponzorálás a következő előnyökkel jár egy cég számára: erős és felismerhető pozicionálás, mely megkülönbözteti versenytársaitól; meglévő és potenciális klienseivel való minőségibb és erősebb kapcsolat; erősebb kötődés a helyi közösséghez.

Egy olasz közvélemény-kutatás szerint a vásárlók 52%-a azonos minőség és ár esetén a kultúrát támogató cég termékét részesítené előnyben. A megkérdezettek 55%-a úgy véli, hogy a cégeknek támogatniuk kellene a kultúrát, folyamatosan és nem alkalmakként; 80% szerint a kultúrát támogató cégek értékes hozzájárulást nyújtanak a művészi és kulturális örökség védelméhez; 70% szerint a cégeknek nem csak tenniük kell, de tudatosítani is, hogy ezt teszik; végül 83% szerint az államnak érzékelhető anyagi előnyhöz kellene juttatni mindenkit, aki a kultúrát támogatja.

(*Mohor Jenő*)

07/228

SOLANO Y PALACIOS, Bárbara Munoz de: Aspectos económicos del proceso de preservación digital = Rev.Esp.Doc.Cient. 29.vol. 2006. 4.no. 572-587.p. Bibliogr. 20 tétel.

Res. angol nyelven

A digitális megőrzés gazdasági kérdései

Elektronikus dokumentum; Gazdaságosság -könyvtárban; Megőrzés

A digitális objektumok, akár akként keletkeztek, akár konvertáltak, ha az emberi lét kifejezői, vagy tudást hordoznak, védelmet és megőrzést érdemelnek a jelen és a jövő generációi érdekében – az UNESCO szerint.

A továbbiakra tekintve érdemes különbséget tenni az elektronikus és a digitális dokumentumok között (noha sok szerző azonos értelemben használja azokat): egy videoszalag pl. elektronikus analóg információkat tartalmaz, de nem digitálisakat, mint egy DVD. Azt is előre kell bocsátani, hogy mindmáig egyetlen digitális adathordozó esetében sincs garantált ismeretünk tartósságuk, „élethosszuk” tekintetében. A mágneses adathordozók esetében az élettartam meglepően rövidnek bizonyult, a kompakt lemezek stabilabbak, azonban ezek tartósságát sem lehet megjósolni, ami nagymértékben függ minőségüktől is.

Noha még korainak tűnik érdemi összehasonlítást tenni a digitális és a hagyományos megőrzés költségei között, az biztos állítható, hogy a digitális megőrzés költségei más jellegűek, más struktúrában jelentkeznek, és nagyobb arányú a folyamatos költség. Az elektronikus formátumú információk életciklusának költségei nagyjából a következőkből állnak:

- a) egyszeri (de legalább is költségvetési évenként egyszeri) költségek:
 - gyűjteményfejlesztés
 - feldolgozás
 - katalogizálás
 - egyszeri, de kurrens elemek is tartalmazó költségek: licencszerződések kialakítása és megkötése, előfizetések
- b) folyamatos költségek:
 - a használattól független belső folyamatok, az állományvédelem stb. költségei
 - a használat költségei (pl. a személyzeti és az olvasói termináligények stb.)

A digitális objektumok megőrzésének költség-elemei:

- a) A megőrzést szolgáló „digitális archívum” funkcionális elemei:
- megfelelő fizikai tér a szerver számára,
 - megfelelő hardver és tárhelykapacitás,
 - biztonsági másolatok készítésének eszközei,
 - nagysebességű kommunikációs hálózat;
 - a dokumentumok begyűjtéséhez, kezeléséhez, kereshetőségéhez és megjelenítéséhez megfelelő szoftver.
- b) Személyi költségek: a rendszer megtervezésének, megvalósításának, fenntartásának, működtetésének személyzeti igényei.
- c) A megőrzési (mentési) akciók költségei: a megőrzendő dokumentumok kiválogatása; az elektronikus dokumentumokat kezelő és a megőrző rendszer közötti interfész kialakítása; a megőrzési stratégia kiválasztása stb.
- d) A kiválasztott stratégiából következő (stratégiafüggő) költségek.

A megőrzési stratégiák lehetnek rövid távú megoldások: a technológiai környezet megőrzése (informatikai múzeum, információ-archeológia); a hordozó megújítása, felfrissítése. Hosszabb távú megoldás a migráció és az emuláció. Az alternatív stratégiák közé sorolják a papírra nyomtatást, illetve a hibrid megoldásokat.

Néhány megfontolnivaló: az összköltség a megőrző tevékenység megtervezésének költségével kezdődik. Lehet, hogy első látásra egyszerűbbnek tűnik mindent megőrizni, ám a nagy mennyiség kezelése, az abban való keresés stb. hosszabb távon több költséggel jár, mint amennyibe a gondos tervezés és a megőrzendő dokumentumok kiválogatása kerül. Minél kevesebb és minél egyszerűbb szabványos formátumot használunk, annál olcsóbb az egész folyamat, azonban figyelembe kell venni, hogy pl. bármilyen egyszerű is ASCII formátumú dokumentumok létrehozása, azok szövegre korlátozódnak, ha tehát bármilyen ábrát, képet is tartalmaz a dokumentum, legalább PDF/A formátumot kell használni. A folyamatos költségek között számolni kell a rendszeres biztonsági másolatkészítéssel, és a

technológia fejlődését kényszerűen követő hordozóváltásokkal is.

(Mohor Jenő)

07/229

HARRIS, Lesley Ellen: How to develop an e-commerce strategy for your library = Inf.Outlook. 11.vol. 2007. 1.no. 36-37.p.

Hogyan alakítsunk ki e-kereskedelmi stratégiát könyvtárunk számára?

Gazdálkodás -könyvtárban; Költségvetés

Ha a szakkönyvtárnak van mit online módon árusítania, bevételre tehet szert. Az elektronikus (e-) kereskedelem tulajdonképpen valamilyen webhelyen zajló pénzügyi tranzakciót jelent, mégis három formát különböztethetünk meg. A közvetlen kereskedelem (*direct commerce*) online módon zajló tranzakció, pl. banki átutalás, vagy megrendelés és vásárlás. Az indirekt kereskedelem az e-kereskedés promocionális formája az interneten, adott esetben arra szolgál, hogy a „fogyasztót” tagsági díj fizetésére, vagy önkéntes hozzájárulásra ösztönözze. A digitális kereskedelem a megrendelés-vásárlás-kézbesítés online végbemenetelére vonatkozik.

Tekintettel arra, hogy már amúgy is sok mindent intéznek online módon, és az online fizetés is egyre elfogadottabb gyakorlattá válik, a könyvtár honlapjának látogatói számára sem lehet idegen az online kereskedelem. A könyvtár szempontjából pedig kevesebb fizikai teret igényel, 7/24-es hozzáférést, és világméretű vevőkört jelent. Az e-kereskedelem bevezetése bevételt hoz, de további céljai is lehetnek, hiszen növeli a hatékonyságot, emeli a szolgáltatások színvonalát, elősegíti a hozzáférést, támogathat tanfolyamokat, összehozhat érdekcsoportokat. Ugyanakkor számos technikai kérdést is meg kell oldani: megfelelő internetszolgáltatót választani, doménnevet regisztrálni, megtervezni és működtetni az oldalt.

Míndez pénzbe kerül. Gondot okozhat a szerzői jogok, és a vásárlók adatainak védelme. A pénzbeszedés számos módja közül is ki kell választani a megfelelőt. Ki kell dolgozni az e-kereskedelem stratégiáját, aminek az intézmény jelenlegi céljain, és további lehetőségein kell alapulnia. Meg kell határozni az elérni kívánt új célokat, az eladható „termékeket” és az olvasók igényeit. Nincs stratégiamodel, „légy kreatív, hogy illeszkedni tudj céljaidhoz és igényeidhez”.

(Mohor Jenő)

07/230

WALTERS, William H.: Institutional journal costs in an open access environment = J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. 58.vol. 2007. 1.no. 108-120.p. Bibliogr.

Intézményi folyóirat költségek nyílt hozzáférésű folyóiratok esetében

Elektronikus folyóirat; Felsőoktatási könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Költségelemzés

A cikk azzal foglalkozik, hogy milyen lehetséges hatásai volnának a nyílt hozzáférésű ármodell bevezetésének a folyóirat költségekre négy szakterületen, kilenc amerikai egyetemen és főiskolán. Ehhez három ármodellt értékel: a hagyományos előfizetéses, a Public Library of Science aktuális díjain alapuló ún. PLoS-nyílt hozzáférésű, valamint az azonos áron alapuló nyílt hozzáférésű modellt (ahol tehát az egyes szakterületek között egyenlően oszlanak meg a kiadás költségei). Mivel az egyes intézmények publikálási teljesítménye között sokkal nagyobb különbségek vannak, mint könyvtári állományaik mérete között, az előfizetéses modelltől a nyílt hozzáférésű modellek bármelyikére való áttérés azt eredményezné, hogy a legtöbb felsőoktatási intézmény jelentős pénzt takarítana meg, ugyanakkor néhány intézményre – éppen a legaktívabb kutatást folytató egyetemekre – aránytalanul nagy rész jutna az

összes folyóirat költségből.

(Autoref.)

Lásd még 193, 245

Gépesítési kérdések

Lásd 164

Marketing, közönségkapcsolatok

07/231

LEITNER, Gerald: „Österreich liest. Treffpunkt Bibliothek” - eine Erfolgsstory. Büchereiverband schafft effektvolle Lobbyarbeit mit furioser Kampagne = BuB. 59.Jg. 2007. 3.no. 317-223.p.

Res. angol és francia nyelven

„Ausztria olvas. Találkozunk a könyvtárban!” – a kampány sikertörténetnek bizonyult

Együttműködés -belföldi; Könyvtárpropaganda; Olvasásra nevelés

2003 őszén az E. Jelinek Nobel-díját ünneplő és az ország kulturális színvonalával dicsekvő osztrák közvéleményt megrendítette a PISA-vizsgálat eredményeinek közzététele. A vizsgált 29 ország közül Ausztria tanulói teljesítményükkel a 19. helyre kerültek. Egyértelművé vált, hogy ez a súlyos lemaradás (a tanulók 20%-a egyáltalán nem tud értelmesen olvasni) nemcsak kulturális hátrányt jelent, hanem a gazdaságot is vissza fogja vetni, politikai következménye pedig az írásos információból kimaradó szélsőséges csoportok kialakulása lesz. Ausztriában tehát nemcsak kulturális, hanem gazdasági és politikai időzített bomba ketyeg – írták a lapok.

Élénk vita indult a politikai felelősségről, mely joggal mutatott rá, hogy nem lehet egyedül az iskolát hibáztatni. A vita során azonban a könyv-

tárak, így az iskolai könyvtárak is csak marginális szerepet kaptak, nem fogalmazták meg azt a tényt, hogy a PISA-vizsgálat eredményei szorosan összefüggenek az egyes országok könyvtárügyének színvonalával. Az Osztrák Könyvtáros Egyesület a minisztériummal közösen úgy ítélte meg, hogy fel kell lépnie az ilyen irányú közvélekedés ellen. Szakértői vizsgálat után nemzetközi konferenciát szerveztek Bécsben „*Olvasás – Társadalom – Könyvtárak*” címmel. Itt nyilvánvalóvá vált, hogy azok az országok érték el a PISA-vizsgálatban a legjobb eredményeket, melyek egyrészt jól kiépített könyvtárakkal rendelkeznek, másrészt országos szintű közös könyvtári kampányokat rendeznek a közvélemény, a média és a politikusok megnyerése céljából. A könyvtárak egyesülete és a minisztérium ezért nagyszabású kampányt tervezett.

2006 elején tájékoztatták Heinz Fischer államelnököt a tervekről. Fischer maga is szenvedélyes olvasó és több könyv szerzője – lelkesen fogadta az akciót, és spontán átvette a patronálást. Ez a szerencsés körülmény különösen nagy súlyt és tekintélyt adott az akciónak. Következő lépésként az egyes tartományok döntéshozóit nyerték meg. Első ízben történt meg, hogy valamennyi tartomány egységesen támogatott anyagilag is egy könyvtári kezdeményezését. Ezek után fordult a könyvtárak egyesülete a könyvtárosokhoz. Részben folyamatos írásbeli tájékoztatással, részben személyesen, rendezvények útján mozgósították a könyvtárosokat. A siker e téren is teljes volt. Az akcióban közkönyvtárak, egyetemi könyvtárak, iskolai könyvtárak éppúgy részt vettek, mint a nemzeti könyvtár. Ez volt az első olyan akció az osztrák könyvtárak történetében, melyben minden típusú könyvtár egyaránt részt vett.

Az akció jelmondata: „*Ausztria olvas. Találkozunk a könyvtárban!*” volt, ezt szórólapon 2500 könyvtár kapta meg. A könyvtárak egy hét alatt ezer rendezvényt tartottak, ezeken 480 ezer látogató vett részt. Salman Rushdie egy 600 fős teremben tartott előadást az „*Ausztria olvas*”

pólóban. Előadásán számos kiemelkedő személyiség, köztük az új osztrák kancellár is részt vett. Rushdie-t sikerült egy könyvtárban tartott sajtókonferenciára is megnyerni. Az „*Ausztria olvas*” pólóval politikusokat, püspököket, sportolókat és művészeket is kitüntettek. Érdekes színfolt volt az osztrák írók futball-válogottjának a játéka a magyar és osztrák szerzőkkel, valamint a Bécs-Salzburg közötti intercityn az „*Ausztria olvas. Találkozunk a könyvtárban!*” szöveg felolvasása minden állomásnál, és a vonatkísérő könyvtár-népszerűsítése az utasok között.

A sajtó rendkívüli élénkséggel reagált az eseményekre. A napi és hetilapok, a rádióadók terjedelmes tudósításokat közöltek a könyvtárak teljesítményeiről, valamint – részben csodálkozva és felháborodva – kritikus gazdasági és jogszabályi helyzetükről.

A kampány azokat is el akarta érni, akik nem veszik kézbe az újságok kulturális rovatait. Ezért hirdetés-sorozatot indított: közismert és népszerű személyeket, énekesnőt, futballistát, olimpiai győztest és más topsztárt szólaltattak meg. A legolvasottabb napilapokban megjelenő 30 interjú figyelmet keltett.

Egy kampány sikerét nem lehet egzaktan mérni, de bizonyára nem véletlen, hogy három hónappal az akció után, 2007 januárjában a kormányprogramba bekerültek a közkönyvtárak is. Első ízben történt meg az Ausztria történetében, s ez akkor is figyelemre méltó, ha a kampány maximális célját: az egész könyvtárügyet szabályozó könyvtári törvényt (még) nem sikerült elérni.

(Katsányi Sándor)

07/232

BRUNKA, Mariusz: O bookcrossingu. Trochę z rezerwą i trochę z entuzjazmem = Poradnik Bibl. 2007. 3.no. 9-12.p.

A „bookcrossing”-ról. Némi tartózkodással, némi lelkesedéssel

A bookcrossing ötlete – kiolvasott könyveket nyilvános helyen letenni annak érdekében, hogy mások megtalálják, elolvassák, majd szintén továbbadják – nem teljesen új. Számos könyvtárban volt és van olyan polc, amelyre ki van írva: „Az itt található könyveket ingyen hazaviheti!” Így a bookcrossing mai megvalósulása egy régi gyakorlat modernizált és angolszász szellemben fogant változata.

A mozgalom célja a könyvek, az olvasás népszerűsítése, a kulturális javaknak a birtokláson túlmutató megosztása. Júniusban lengyel fiatalok – akikről azt gondolnánk, hogy csak SMS-eket olvasnak, és internetes linkeket kattintgatnak – meglepő lelkesedéssel vettek részt a könyvek „szabadon engedésében” az iskolák, iskolai könyvtárak hathatós segítségével.

Felmerülnek azonban kétségek. A könyvtárak mindig is intézmények, szervezetek voltak, s azok maradnak a jövőben is, amelyekben kevés alkalom kínálkozik a spontán akciókra és a szervezeti lazaságra. Vajon a bookcrossing spontaneitásra építő mozgalma összeegyeztethető-e a közkönyvtárak szervezettségével? Vajon a könyvek „kiszabadítását” nem fogják-e az intézményes könyvtárak egy sajátos alternatívájának tekinteni, esetleg nem gondolják-e, hogy éppen a könyvtári könyvek „szabadon engedésére” van szükség? Esetleg fogságban vannak a könyvek, amelyek csak akkor kelnek életre, ha az olvasó kézbe veszi őket? Másrészt: a fiatalok a könyvtárban találják meg a könyveket, nem az udvaron vagy az ifjúsági klubban.

Talán végleg ez a pesszimista hangnem uralkodna, ha nem lenne a szerzőnek személyes élménye, hogy a június 8-i akciós napon egy bookcrossing polcról sikerült leemelnie Kraszewski Ulána c. regényének egy 1953-ból származó kiadását, amelyet (a szocreál bevezetőnek köszönhetően) némi derúvel és élvezettel olvasott. Ez a személyes élmény, ha nem is törölte el maradéktalanul a kétségeit, arra a reményre adott okot,

hogy esetleg valaki olyan könyvvel találkozik a bookcrossing révén, amelyet először olvas, és talán ettől kedvet kap ahhoz, hogy következő olvasmányát ne bízsa a véletlenre, hanem felkeresse a könyvtárat. Így talán a bookcrossing és a könyvtár nem teljesen egymásnak ellentmondó fogalmak.

A bookcrossing ugyanakkor jogi kérdéseket is felvet, hiszen a könyvekhez bizonyos jogok fűződnek. Mi történik a „szabadon engedett” könyvvel? Ajándékozásról, kölcsönzésről nem lehet szó, hiszen az „adás” egyoldalú, elválik az elfogadástól. Inkább az ingó vagyronról történő lemondást jelenti. Olyan lemondást, amelyben a „vevő” ismeretlen, s amelyben benne foglaltatik az, hogy a könyv a jövőben továbbadandó, de ez nem kötelezettség, csak morális elvárás. Nem rokonítható a bookcrossingos könyv a talált tárgyakkal sem, hiszen nem véletlenül, hanem szándékosan „veszítik el”, éppen abból a célból, hogy valaki megtalálja. Valójában a könyvnek nincs tulajdonosa, és a mozgalom elvárásai szerint, nem is lesz, senki sem fogja megtartani magának. Szép, de nem túlzottan reális helyzet, hiszen jogi értelemben semmi sem akadályozza meg a tárgy saját tulajdonba vételét.

Milyen szerepe lehet a könyvtáraknak a bookcrossingban? Lehetnek kezdeményezők, szervezők, adhatnak helyet neki, sőt, állományuk egy részét is feláldozhatják. Az azonban nem valószínű, hogy könyveket is vásárolhatnának erre a célra, mert a könyvtári törvény értelmében ez nem illeszthető kulturális feladataik közé. Rendelkezésre bocsáthatják azonban helyiségeiket, de csak az adott egység vezetőjének engedélyével. A vezetőnek meg kell győződnie arról, hogy a bookcrossingban részt vevő könyvek legális forrásból származnak, és figyelnie kell a lebonyolítás minőségére is. A bookcrossing – a könyvtár falai között – visszahat a könyvtárról alkotott képre: érdemes kicsit visszafogni a spontaneitást, annak érdekében, hogy a megfelelő előkészítés közelebb vigyen a kívánt eredmény – az olvasás és a könyvtár népszerűsítése – elérésé-

hez. Az olvasással kapcsolatos mai problémák megoldásában a bookcrossing csak egy kezdeti

lépés, s ezzel a mozgalom szervezőinek is tisztában kell lenniük.

(Orbán Éva)

Felhasználók és használat

Általános kérdések

Lásd 210

Használat- és igényvizsgálat

07/233

PRABHA, Chandra - CONNAWAY, Lynn Silipigni - OLSZEWSKI, Lawrence [et al.]: What is enough? Satisficing information needs = J.Doc. 63.vol. 2007. 1.no. 74-89.p. Bibliogr.

Mikor lehet befejezni az információkeresést? Mikor tekinti a használó információigényét kielégítettnek?

Egyetemi könyvtár; Használói szokások; Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Online információkeresés; Relevancia

A tanulmány azt vizsgálja, hogyan ismerik fel a használók, mikor kell abbahagyni az információkeresést, holott az információs tér annyira telített, hogy nem lehetünk bizonyosak abban, hogy a releváns információt találtuk meg. Oktatók, alsóbb éves és végzős hallgatók fókusz-csoportos interjúban vettek részt, amelynek célja annak felderítése volt, mikor tekintik kielégítettnek információigényüket. Az egyetemi könyvtárak használói minőségi és mennyiségi jellemzőkkel egyaránt leírták, miért döntöttek józan ésszel úgy, hogy igényüknek megfelelő, elegendő információ áll rendelkezésükre. A résztvevők

speciális információigényei és az egyetemen betöltött szerepük egyaránt hatással van a keresési folyamat össze fázisára, az első forrás kiválasztásától kezdve a folyamatos keresési stratégián keresztül annak eldöntéséig, mennyi információ elegendő számukra. A felmérési eredmények jelentősen kibővítették a korábbi kutatások témakörét, amelyek az információkereséssel és a keresési magatartással kapcsolatban statikusabb nézetekre összpontosítottak, elméleti módszereket alkalmaztak a használók tapasztalatainak jobb megértésére.

(Autoref.)

07/234

CURRAN, Kevin - MURRAY, Michelle - NORRBY, David Stephen [et al.]: Involving the user through Library 2.0 = New Rev.Inf.Net. 12.vol. 2006. 1/2.no. 47-59.p.

A használó bevonása a Könyvtár 2.0 révén

Használó; Igény; Prognózis; Számítógép-hálózat

A hagyományos, ma ismert könyvtári gyakorlatot tekinthetjük a Könyvtár 1.0-nak, amely „egyirányú” szolgáltatás, elvezeti a használót az általa igényelt információhoz. A Könyvtár 2.0 (a továbbiakban K2) ezzel szemben elviszi az információt a használóhoz azáltal, hogy a szolgáltatásokat az interneten nyújtja. A K2 fő célja a szolgáltatások jobbítása, ennek lényeges elemei a használók bevonása, a visszacsatolás, az egyszerű használat, az értékelés és frissítés. A könyvtár a használók igényeihez igazodva teszi elérhetővé az információkat az interneten, hogy a használó tetszése szerinti helyen és időpont-